

Den fredliga kvinnan

En studie av fredsorienterade kvinnoorganisationer i Israel ur ett
genusperspektiv

Abstract

Kvinnor har under lång tid arbetat för fred världen över och kopplingen mellan kvinnorörelsen och fredsörelsen är stark. Den poststrukturalistiska feministen Nira Yuval-Davis har sammanställt tre förklaringar till varför kvinnor arbetar med fred och varför de ofta väljer att göra detta i fredsorganisationer för enbart kvinnor. I denna teoriprovande studie har jag testat denna förklaringsmodell dels på det israeliska samhället, dels på fem olika fredsorienterade kvinnoorganisationer i Israel för att se om förklaringarna infrias eller kan förkastas.

Undersökningen har visat att Yuval-Davis samtliga förklaringar infrias. Enligt den första förklaringen kan kvinnor, trots den allmänna värnplikten i Israel, anses tillhöra det civila samhället vilket innebär att de har möjlighet att arbeta för fred. Enligt den andra förklaringen väljer israeliska kvinnor att arbeta med fred i kvinnoorganisationer eftersom de diskrimineras i organisationer för både män och kvinnor. Enligt den tredje förklaringen ser feministiska kvinnor i Israel sitt fredsarbete som ett led i den feministiska kampen. Genom att arbeta för fred arbetar man även mot kvinnoförtryck.

Nyckelord: fredsorganisationer, kvinnor, Nira Yuval-Davis, Israel, genus
Antal tecken (inklusive blanksteg): 67400

Innehållsförteckning

1	Inledning	3
1.1	Syfte och frågeställningar.....	3
1.2	Disposition	4
2	Teori och analysmodell	6
2.1	Särartsfeminism.....	6
2.2	Liberal feminism	6
2.3	Poststrukturell feminism	7
2.4	Yuval-Davis förklaringsmodell.....	8
3	Metod och material	10
4	Analys	12
4.1	Israels allmänna värnplikt	12
4.1.1	IDF:s könsbaserade arbetsuppdelning.....	12
4.1.2	IDF:s centrala ställning	14
4.1.3	IDF:s påverkan på fredsrörelsen	14
4.2	Diskriminering riktad mot kvinnor	15
4.2.1	Diskriminering inom grupper.....	16
4.2.2	Exkludering från förhandlingar	16
4.3	Fredsarbete: ett led i den feministiska kampen?	17
4.3.1	Genusroller förstärks och protest marginaliseras.....	17
4.3.2	Samband mellan ojämlikheter och olika former av förtryck.....	18
4.4	Fredsorienterade kvinnoorganisationer i Israel: en analys.....	19
4.4.1	Parents Against Silence.....	19
4.4.2	Women Against the Invasion of Lebanon.....	20
4.4.3	Bat Shalom och Jerusalem Link.....	20
4.4.4	Women in Black.....	22
4.4.5	Machsom Watch.....	24
5	Slutsatser och avslutande diskussion	26
5.1	Israels allmänna värnplikt	26
5.2	Diskriminering riktad mot kvinnor	26
5.3	Fredsarbete: ett led i den feministiska kampen?	27

5.4	Fredsorienterade kvinnoorganisationer i Israel: en analys.....	28
6	Referenser.....	29

1 Inledning

Internationellt sett finns det ett omfattande kvinnligt fredsarbete som har pågått i organiserad form åtminstone sedan första världskriget (Kronsell 2006 s 113). Kvinnor har världen över arbetat för fred genom att starta fredsorienterade organisationer enbart för kvinnor. Denna roll som fredsförkämpe samt den starka kopplingen mellan kvinnorörelsen och fredsörelsen har uppmärksammats av en del forskare (Kronsell 2006 s 113). Män har däremot historiskt sett dominerat i krig, konflikter och det militära genom att vara ansvariga för politiken som förts inom området och nästan utan undantag varit de som engagerat sig i militär verksamhet (Kronsell 2006 s 115).

Trots denna tydliga uppdelning efter könsroller i krig och i fredsarbete har det inte funnits mycket forskning som behandlar detta. Forskning och politisk debatt om krig och fred har av tradition skett utan genusperspektiv (Höglund 2004 s 5) och de studier där genusperspektiv används för att undersöka detta är därför relativt få. Av denna anledning valde jag att använda mig av ett genusperspektiv i denna uppsats. De flesta statsvetenskapliga studier som genomförts om genusroller i relation till krig och fred är gjorda av kvinnor och skrivna ur ett feministiskt perspektiv (Goldstein 2001 s 36). Att utgå från genus i freds forskning tillåter forskaren att utforska och ifrågasätta den rådande makt- och arbetsuppdelningen inom krigs- och fredsarbete, men även maktstrukturer inom samhället som stort. Även detta påverkade mitt val av genusperspektiv att utgå ifrån.

Israel/Palestina-konflikten är en av vår tids mest uppmärksammade och omtalade konflikter. Media fokuserar ofta på konfliktens negativa delar genom att lyfta fram våld, övergrepp och problem, istället för att utforska lösningar och fredsarbete. Jag har därför valt att titta på fredsorganisationer drivna av kvinnor i Israel.

1.1 Syfte och frågeställningar

Först och främst vill jag undersöka om den förklaringsmodell till kvinnors fredsarbete av Yuval-Davis som jag har valt att analysera stämmer (se kapitel 3 Teori och analysmodell). Genom att göra det vill jag utforska hur det kommer sig att kvinnor historiskt sett har drivit fredsarbetet framåt och utgjort stora delar av fredsörelser världen över. Jag är dessutom intresserad av att undersöka hur det kommer sig att kvinnor som arbetar för fred väljer att göra detta i organisationer som består enbart av kvinnor.

Övergripande teoretisk problemformulering:

- Kan Yuval-Davis förklaringsmodell klargöra varför kvinnor engagerar sig för fred och väljer att göra det i organisationer för enbart kvinnor?

Mer specifika empiriska frågeställningar:

- Kan Yuval-Davis förklaringsmodell klargöra varför kvinnor engagerar sig för fred i Israel?
- Kan Yuval-Davis förklaringsmodell klargöra varför kvinnor engagerar sig för fred i israeliska fredsorienterade organisationer som enbart består av kvinnor?

Syftet med denna studie är att analysera kvinnors arbete inom fredsorienterade kvinnoorganisationer i Israel utifrån dessa frågeställningar. Jag ämnar testa Yuval-Davis förklaringsmodell för att undersöka om tilltron till hennes förklaringar infrias eller förkastas. Uppsatsen syftar dessutom till att synliggöra och beskriva kvinnors fredsarbete i Israel då detta är ett område som sällan ges tillräcklig uppmärksamhet.

Ursprungligen skulle studien innefatta både palestinska och israeliska kvinnors fredsengagemang men detta visade sig vara svårt att genomföra. Det finns relativt få palestinska fredsorganisationer och väldigt få palestinska kvinnoorganisationer som kan anses vara fredsorienterade (Tötterman 2002 s 11). Möjligheterna att hitta tillräckligt med information om dessa få organisationer är starkt begränsade vilket resulterade i att jag valde att koncentrera mig enbart på israeliska kvinnor.

Jag har dessutom valt att avgränsa mig till judisk-israeliska kvinnors fredsarbete och inte inkludera palestinsk-israeliska kvinnor, det vill säga palestinska kvinnor som lever i Israel och är israeliska medborgare. Detta motiverar jag med att de palestinsk-israeliska kvinnorna inte behöver göra militärtjänstgöring, vilket är av vikt när man diskuterar genusroller i krig. De palestinska kvinnornas livssituation är dessutom helt annorlunda från den situation som judiska israeler befinner sig i. En inkludering av palestinska israeler i denna studie skulle kräva två olika analyser vilket det inte finns utrymme för.

Jag har valt att analysera israeliska kvinnors fredsarbete utifrån ett genusperspektiv. Jag är medveten om att det även finns många andra identitetsskapande egenskaper, exempelvis nationalitet, etnicitet och sexuell läggning, som kan spela roll och anses viktiga för denna typ av analys. Genom att använda genus menar jag inte att dessa är utan betydelse, men jag anser att genus är den tongivande identitetsskapande egenskapen för just fredsarbete.

1.2 Disposition

Inledningsvis presenteras tre olika feministiska perspektiv som behandlar genusroller i relation till krig och fred. Dessa olika teorier följs av Yuval-Davis tre förklaringar till varför kvinnor engagerar sig för fred och varför detta arbete många gånger utförs i organisationer öppna för enbart kvinnor. Det är Yuval-Davis modell som sedan ligger till grund för uppsatsens analys. Därefter redogör jag för mina metodologiska val samt diskuterar det använda materialet och källkritiska synpunkter. Efter detta kommer uppsatsens analys som är uppdelad i fyra olika delar. De första tre tar var och en upp Yuval-Davis förklaringar och applicerar dessa på det israeliska samhället. Den fjärde delen utgörs av en analys av fem olika fredsorienterade kvinnoorganisationer i Israel. Organisationerna analyseras utifrån Yuval-Davis samtliga förklaringar. Sist i uppsatsen presenterar jag mina slutsatser och för en avslutande diskussion.

2 Teori och analysmodell

Det finns tre huvudsakliga feministiska skolor som på olika sätt förhåller sig till den genusbaserade uppdelningen i krig och fred: särartsfeminism, liberal feminism och poststrukturell feminism (Goldstein 2001 s 36f). Det finns även många feminister som kombinerar olika delar av dessa tre teoribildningar för att skapa ytterliggare perspektiv.

2.1 Särartsfeminism

Särartsfeminister poängterar olikheter mellan män och kvinnor och anser att könsordningen baseras på en nedvärdering av kvinnliga värden (Kronsell 2006 s 105). Den traditionella bilden av krig som arméer som strider mot varandra är starkt kopplad till genus och krig ses ofta som en manlig maktutövning som drabbar kvinnor (Höglund 2004 s 8). Män ses som soldater, representanter för krig och våld, och kvinnor ses som mödrar, representanter för fred och omvårdnad. Det anses att kvinnor har många egenskaper som gagnar försoning och fredsarbete, exempelvis flexibilitet och vilja att kompromissa (Anderson 2004 s 21f). Kvinnan ses ofta som det fredligare könet som väljer icke-våldslösningar framför krig, på grund av biologiska skillnader mellan könen eller på grund av ett kulturellt baserat historiskt samhällsfenomen.

Jag har valt att inte använda särartsfeminism som analysram på grund av teorins tendens att förbise skillnader mellan individer, situationens betydelse och förändring över tid. Detta alltför förenklade synsätt på krig och fred är beroende av stela föreställningar om vad kvinnor och män är i relation till krig (Elshtain 1995 s 3). Teorin tar inte hänsyn till det faktum att kvinnor har varit allt från offer till soldater i krig (Kronsell 2006 s 112) och inte enbart utgjort en fredlig kraft i samhället. Denna teori har svårt att förklara israeliska kvinnors militärtjänstgöring.

2.2 Liberal feminism

Liberala feminister tror inte att kvinnor av naturen är fredligare än män och anser att kvinnor, på samma sätt som män, borde delta i det militära (Kronsell 2006 s 117). Kvinnor är likvärdiga män i färdighet och kompetens och krigets genusbaserade arbetsuppdelning reflekterar manlig diskrimination riktad mot kvinnor (Goldstein 2001 s 39). Exkluderingen av kvinnor från maktpositioner

inom internationella relationer är både orättvis mot kvinnor och förhindrar halva befolkningen från att bidra med sin yttersta samhällsinsats, militärtjänsten (Goldstein 2001 s 39). Liberala feminister tror inte att inkludering av kvinnor fundamentalt skulle förändra det internationella systemet, ett lands utrikespolitik eller kriget i sig (Goldstein 2001 s 39). Forskare som utgår från liberal feminism använder ofta kvinnor som arbetar utanför traditionella genusroller i internationella relationer som studieobjekt (Goldstein 2001 s 39).

Enligt den liberala feminismen bör alltså kvinnor delta i det militära på samma villkor som män och integreras i rådande militära maktstrukturer utan att förändra dessa. Teorin har då svårt att förklara kvinnors fredsengagemang eftersom den främst fokuserar på kvinnor utanför traditionella genusroller, vilket inte innefattar kvinnor som arbetar för fred. Av denna anledning har jag valt att inte använda mig av liberal feminism som utgångspunkt för analysen.

2.3 Poststrukturell feminism

Den poststrukturella feminismen förklarar genusnormer som konstruerade i ett sammanhang och ser inte att någon naturlig och sann manlighet eller kvinnlighet existerar (Goldstein 2001 s 49). Man ser dock att det finns en historisk och mycket välförankrad norm som förknippar mannen med rollen som försvararen, soldaten och krigaren medan kvinnan representerar den goda motkraften som står utanför den militära sfären och ägnar sig åt närande, omvårdnad och tjänande uppgifter (Kronsell 2006 s 115). Denna koppling mellan manlighet och våld, liksom den mellan kvinnlighet och ickevåld, är konstruerad (Kronsell 2006 s 114) och därför möjlig att förändra. På grund av detta erkänner perspektivet att kvinnor spelar många olika roller i krig, vissa motstridiga, och även manlighet skiljer sig från den traditionella rollen som krigare.

Poststrukturalismen söker dekonstruera sanningar som kommit att prägla teori inom internationella relationer genom att visa hur specifika maktförhållanden har gynnat en föreställning snarare än en annan (Kinnvall 2006 s 121). Världen vi lever i är konstruerad på en snedvriden maktfördelning mellan män och kvinnor. Istället för att härleda det kvinnliga fredsengagemang till kvinnans fredliga natur, kan det analyseras i ljuset av kvinnors erfarenheter av denna maktfördelning. Utifrån uppdelningar som hem/front, civil/militär, offentligt/privat har kvinnor uppfattats som civila samtidigt som bilden av män som beskyddare och kvinnor som de beskyddade ständigt har återskapats. Poststrukturalistiska feminister utforskar även kopplingar mellan genus, etnicitet, nationalitet, klasstillhörighet och andra identitetsskapande egenskaper.

Den poststrukturalistiska teorin förefaller vara en bra utgångspunkt för den typen av analys jag ämnar göra. För att analysera israeliska kvinnors fredsengagemang behövs en teori som både tar hänsyn till den kvinnliga värnplikten i Israel och som samtidigt synliggör fredsarbetet i diverse kvinnoorganisationer. Jag anser att den poststrukturalistiska feminismen klarar av

detta och jag har därför valt att göra min analys utifrån en poststrukturell feminists resonemang.

2.4 Yuval-Davis förklaringsmodell

Nira Yuval-Davis, professor i genusstudier och etniska studier vid University of Greenwich i Storbritannien, tillhör den poststrukturella feministiska skolan som uppfattar en socialt konstruerad maktordning. Yuval-Davis tar dock avstånd från ovanstående teorier som *tillräckliga* förklaringsverktyg för just genusroller i fred och konflikt. Hon presenterar istället tre mer praktiska förklaringar till kvinnors särskilda ställning inom fredsörelser som skiljer sig från särartsfeminismen, den liberala feminismen och den poststrukturalistiska feminismen (Yuval-Davis 1997 s 112). Hennes sätt att tolka och förklara det kvinnliga fredsengagemanget kan ses som ett alternativ till dessa tre mer etablerade teoribildningar. Just därför har jag valt att använda de följande tre förklaringar som utgångspunkt och verktyg för min analys.

Den första förklaringen är att kvinnor, nästan utan undantag, aldrig inkallas till militärtjänst och tvingas att delta i krig som de inte godkänner, de ansluter sig oftast frivilligt (Yuval-Davis 1997 s 112). Militärtjänstlagstiftning är inte könsneutral eftersom kvinnor antingen utesluts helt från det militära eller inte får samma karriärmöjligheter som manliga soldater (Kronsell 2006 s 112). Kvinnor, som i stor utsträckning tillhör civilbefolkningen, är i viss omfattning friare att protestera mot krig och militarism utan att vara utsatta för de påtryckningar och straffåtgärder som medlemmar i det militära skulle utsättas för (Yuval-Davis 1997 s 112f). Förenklat kan man alltså förklara kvinnors fredsarbete med att den samhällsroll som kvinnor innehar har gjort det möjligt för dem att kunna protestera mot krig och det militära, medan män har varit inblandade i krig och det militära på ett sätt som inte tillåtit detta fredsarbete i samma utsträckning.

Israel har både kvinnlig och manlig värnplikt vilket innebär att samtliga israeler på ett eller annat sätt tillhör det militära. Alla kvinnor i Israel, om de inte är soldater, är kopplade till det militära genom att vara moder, fru eller syster till soldater och är på så sätt befästa i det militära systemet (Yuval-Davis 1997 s 112). Det är intressant att ställa detta faktum mot Yuval-Davis förklaring för att undersöka om den allmänna värnplikten på något sätt har påverkat hur kvinnors fredsarbete ser ut i Israel.

Den andra förklaringen grundas i att vissa kvinnor med en feministisk övertygelse föredrar att organisera sig i grupper för endast kvinnor inom antikrigs- och antimilitarismrörelsen. Anledningen till detta är att de på egen hand kan vara mer bestämda, självsäkra och självständiga och samtidigt slippa överskuggas och avskräckas av män (Yuval-Davis 1997 s 113). Att arbeta i en organisation tillsammans med män innebär för många kvinnor att man tilldelas uppgifter i organisationens bakgrund, där männen styr organisationens agenda. Kvinnor exkluderas från beslutsfattande organ inom organisationen och begränsas till att utföra arbetet på mäns villkor. Genom att starta organisationer för enbart kvinnor

är arbetssättet något friare och kvinnor kan själva välja vilken typ av verksamhet som bäst lämpar sig för ändamålet ifråga.

Den tredje förklaringen är att vissa kvinnogrupper med antimilitaristisk inriktning och antikrigsinriktning ser sin kamp mot det militära som ledande och väsentlig i kampen mot det patriarkala samhällssystemet, som anses vara dominerat av manlig machokultur och våld (Yuval-Davis 1997 s 113). Den makt som försvaras av beväpnade styrkor, exempelvis den israeliska militären, är bland annat uppdelad efter kön menar Cynthia Cockburn (1998 s 13). Förutom en relation mellan ett folk och ett landområde definieras även en särskild relation mellan män och kvinnor, ofta en relation av manlig dominans (1998 s 13). Cockburn menar även att

It [relationen, min anmärkning] is constituted at best in a refusal to challenge the existing balance of gender power enforced by male violence, at worst in an essentialist discourse that reasserts a supposedly natural order and legitimates that violence (1998, s 13).

Eftersom deltagande i ett krig eller en väpnad konflikt bidrar till att bevara, upprätthålla och ibland även förstärka samhällets könsbaserade maktuppdelning, kan ett arbete mot krig ingå i ett feministiskt arbete mot en manlig dominans i samhället. Genom att se världen ur genusperspektiv tenderar kvinnor att koppla samman det förtryck (etniskt eller nationellt) som anses vara konfliktorsaken med det förtryck mot kvinnor som alstras i den könsbaserade maktuppdelningen i samhället (Cockburn 1998 s 8). Även detta innebär att det antikrigsarbete som utförs av kvinnor kan ses som ett led i en feministisk kamp för kvinnlig frigörelse.

3 Metod och material

Uppsatsen är en kvalitativ teoriprovande studie. Det som karakteriserar en teoriprovande studie är att forskaren har en eller flera teorier som provas på ett empiriskt material och att slutsatserna blir att teorin stärks eller försvagas (Esaiasson mfl 2003 s 40). Studien kan ses vara teoriprovande eftersom jag prövar Yuval-Davis förklarings teori på kvinnligt fredsengagemang genom att undersöka och jämföra olika fredsorienterade kvinnoorganisationer i Israel. Slutsatserna av denna undersökning kommer att antingen stärka eller försvaga teorin. Teorin står alltså i centrum.

Israel kan ses som ett kritiskt fall under ogynnsamma förhållanden (least likely-case) (Esaiasson mfl 2003 s 181). Israel är en starkt militariserad stat där även kvinnor gör militärtjänstgöring. Enligt Yuval-Davis förklaringsmodell bör detta tyda på att kvinnor tillhör det militära mer än det civila samhället och på grund av detta inte engagerar sig i fredsörelser. Trots detta finns det en fredsorienterad kvinnorörelse i landet och flera olika fredsorienterade kvinnoorganisationer har bildats. Om det finns ett kvinnligt fredsarbete i ett land som Israel, trots militärens centrala ställning i samhället och den kvinnliga värnplikten, kan man med stor sannolikhet förvänta sig ett kvinnligt fredsarbete i stater som inte är lika militariserade. Med andra ord bör denna teori som förklarar kvinnors fredsengagemang i Israel även kunna förklara kvinnors fredsengagemang på andra platser i världen. Just därför finns det inslag av generaliserande ambitioner.

För att undersöka kvinnors engagemang i fredsörelsen i Israel har jag tittat på hur fredsorienterade kvinnoorganisationer arbetar och vilka grunder de utgår ifrån. Jag har analyserat fem olika fredsorienterade kvinnoorganisationer vars fredsarbete skiljer sig åt från varandra. I Israel kan man dela upp det kvinnliga fredsengagemanget i tre vågor. De första kvinnliga fredsinitiativen kom efter Israels invasion av Libanon 1982. Från denna period har jag valt att analysera två organisationer, *Women Against the Invasion of Lebanon* och *Parents Against Silence*. Den andra omgången kvinnligt fredsarbete kom som en reaktion på den första palestinska intifadan¹ 1987. Även från denna period analyserar jag två organisationer, *Bat Shalom* i Jerusalem Link och *Women in Black*. Ytterligare kvinnoorganisationer bildades även som en reaktion på den andra palestinska intifadan, som inleddes 2000. *Machsom Watch* är den organisation jag valt från tiden sedan andra intifadans upptakt. Alla dessa organisationer, förutom *Parents Against Silence*, existerar än idag.

¹ Intifadan är det palestinska upproret. På arabiska betyder intifada darrning, skakning, skälkning och uppvaknande.

Jag har valt att analysera dessa organisationer för att försöka ge en representativ bild av kvinnligt fredsarbete i Israel och för att demonstrera bredden i detta arbete. Organisationerna bildades vid olika tillfällen under en 25-årsperiod och kan därför anses representera fredsarbetet under olika tidsperioder. Dessa organisationer har olika utgångspunkter när det gäller kopplingar mellan kvinnor och fredsarbete och deras verksamhet skiljer sig markant från varandra. Det som förenar dem är att de alla är inriktade på fredsarbete inom det israeliska samhället. Denna organisationsvariation ger analysen en bredd då de olika grupperna representerar olika teoretiska förutsättningar och olika metodologiska val.

Källorna jag har använt består av vetenskapliga publikationer i form av böcker och artiklar och är mestadels skrivna av kvinnor. Flera av dessa kvinnor är själva aktiva inom den kvinnliga fredsrörelsen på olika ställen i världen. Många av kvinnorna är dessutom israeler och har deltagit i de organisationer som senare beskrivs. De övriga kvinnliga författarna har genom fältarbete lärt känna organisationerna och det kvinnliga fredsarbetet i Israel. Jag har även använt mig av material skrivet av kvinnor från andra delar av världen, mestadels Storbritannien, Kanada och USA.

Genom att använda detta material har jag kunnat skriva från både ett outsiderperspektiv, det vill säga organisationsbeskrivningar från en person utanför organisationen, och från ett insiderperspektiv, beskrivningar inifrån organisationerna. Detta innebär att jag har kunnat verifiera informationen som använts genom att bekräfta berättelser från olika källor, vilket ökar källornas oberoende (Esaiasson mfl 2003 s 309). Att avståndet mellan berättelse och berättare är kort, eftersom de flesta författarna har befunnit sig på plats i Israel, ökar även källornas oberoende (Esaiasson mfl 2003 s 309). Jag är medveten om att de kvinnor som själva varit involverade i fredsorganisationer och sedan skrivit om dessa kan tjäna på att framställa organisationen i god dager. Jag har även fått dessa uppgifter bekräftade genom att använda mig av andra källor.

Majoriteten av det källmaterial jag använt är skrivet under 1990-talet och 2000-talet. Detta kan bedömas som nära i tiden eftersom det inte fanns något kvinnligt fredsarbete i Israel innan 1982 och de flesta organisationerna bildades ännu senare i slutet av 80-talet. Detta ökar källornas trovärdighet och samtidigt (Esaiasson mfl 2003 s 311).

4 Analys

4.1 Israels allmänna värnplikt

Yuval-Davis första förklaring till varför kvinnor arbetar med fred har att göra med att kvinnor tillhör det civila samhället. Den civila identiteten byggs upp och förstärks genom att kvinnor inte gör militärtjänst. Detta innebär att i ett land som Israel, som har en allmän värnplikt för både män och kvinnor, skulle kvinnor *inte* ses som civilpersoner. Man kan därför inte vänta sig att se ett särskilt fredsengagemang bland israeliska kvinnor då de, precis som män, genomför militärtjänstgöring.

Trots detta argumenterar jag för att kvinnor i Israel kan ses tillhöra det civila dels på grund av den israeliska militärens strikt könsbaserade makt- och arbetsuppdelning, dels på grund av militärens centrala ställning i det israeliska samhället. Den israeliska armén – Israel Defense Force (IDF) – har misslyckats med att ifrågasätta traditionella och grundläggande sexistiska ideologier (Feminism and Nonviolence Study Group 1983 s 14) och är ytterligare ett ställe där israeliska kvinnor förväntas att utföra utpräglat kvinnliga uppgifter och inta typiska kvinnoroller (Sharoni 1995 s 46). Den extremt hierarkiska och byråkratiska naturen av IDF bidrar till en ojämlikhet mellan könen som är än mer institutionaliserad och extrem än den på den civila marknaden (Yuval-Davis 1985 s 649). Man kan därför se att israeliska kvinnor har en närmare anknytning till och på så sätt också tillhör det civila samhället på ett helt annat sätt än israeliska män. Detta innebär, enligt Yuval-Davis förklaringsmodell, att det bör finnas en fredsorienterad kvinnorörelse i Israel. Nedan utvecklar jag detta resonemang, först genom att beskriva den könsbaserade maktuppdelningen inom IDF och sedan IDF:s centrala ställning i samhället. Slutligen visar jag hur dessa två faktorer har påverkat kvinnors fredengagemang i Israel.

4.1.1 IDF:s könsbaserade arbetsuppdelning

Sedan staten Israel utropades 1948 och försvararslagen antogs 1949 har kvinnor haft en tvetydig position inom den israeliska militären (Jacoby 1999 s 390). Att Israel har kvinnlig värnplikt har varit ett sätt att skicka signaler om landet till omvärlden. För det första visar det på Israels allvarliga situation och dess kamp för överlevnad med det faktum att *till och med kvinnor* måste delta i det militära. För det andra ska den kvinnliga värnplikten bevisa att Israel är ett modernt,

demokratiskt och jämställt samhälle där även kvinnor *får* delta i det militära (Sharoni 1995 s 90f). Israels självständighetsdeklaration gav även sken av denna jämställdhet:

the State of Israel will maintain complete social and political equality for all its citizens regardless of religion, race or sex. (Sharoni 1995 s 95).

Grundandet av staten resulterade dock i ett ännu smalare utrymme för kvinnor att uttrycka sina politiska åsikter och att kämpa mot könsdiskriminering (Sharoni 1995 s 95).

Enligt samma mönster som detta kan man se att IDF:s könsbaserade maktstruktur på många sätt speglar samhället i övrigt. Exempelvis visar officiella beräkningar att minst sjuttio procent av israeliska kvinnor som gör militärtjänst tränas till traditionella kvinnouppgifter, exempelvis köksarbete eller arbete som sekreterare (Sharoni 1995 s 45). Ytterligare en aspekt av IDF:s könsbaserade arbetsuppdelning är att mäns och kvinnors tid i tjänst skiljer sig markant. Till att börja med är den initiala tjänstgöringsperioden för kvinnor kortare än för män. Kvinnor tjänstgör i 21 månader och män i 36 månader (Golan 1997 s 586). Män tjänstgör sedan en månad per år i reservtrupper tills de fyller 55. Religiösa, gravida eller gifta kvinnor behöver inte tjänstgöra, medan resterande kvinnor kan inkallas till reservtrupper tills de fyller 24 (Yuval-Davis 1985 s 661). Med andra ord behöver de kvinnor som redan har påbörjat sin reproduktiva roll i samhället inte delta i det militära. Kvinnor frikallas dessutom lättare på grund av otillräcklig utbildning eller kondition (Cockburn 1998 s 105).

Kvinnor värvas till ett särskilt förband för enbart kvinnor vars förkortning, CHEN, betyder charm på hebreiska (Cockburn 1998 s 105-108). Den grundläggande träningen för kvinnor i CHEN är 10 dagar medan män tränas upp till sex månader (Golan 1997 s 586). Under denna träning instrueras kvinnor att betona sin kvinnlighet och sitt nätta utseende och dessutom ingår kosmetisk rådgivning som en del av den officiella utbildningen (Sharoni 1995 s 46). Kvinnor i det militära förväntas höja de manliga soldaternas stridsmoral och göra armén till ett andra hem för männen (Sharoni 1995 s 46).

Makt och status inom det militära är starkt sammankopplade till den tjänstgörandes relation till strid. Eftersom kvinnor inte tillåts tjänstgöra i de främsta leden (Yuval-Davis 1997 s 112) och män är de enda som kan tjänstgöra i stridande positioner (Golan 1997 s 582) ser man en snedvriden maktuppdelning där män intar de högsta ledarpositionerna. Situationen är inte annorlunda i den professionella armén där kvinnor inte får höja sig över en viss militär grad och inte får föra befäl på fältet, vilket är en nödvändig förutsättning för befordran till alla förutom en av de högsta befattningarna i IDF (Golan 1997 s 582). Den inofficiella förklaringen till detta är att kvinnor kan bli tillfångatagna och våldtagna. Detta är en förklaring som exemplifierar och förstärker stereotypa bilder av kvinnor som sårbara och i behov av skydd och på samma gång ignorerar det faktum att män också kan utsättas för grymheter och kränkningar om de tillfångatas (Golan 1997 s 582).

Sammanfattningsvis kan man alltså se en militärinstitution som är uppbyggd på traditionella könsroller; män krigar och kvinnor betjänar. Kvinnors roller i IDF kan liknas vid kvinnors roller i det israeliska civilsamhället, då en könsbaserad arbets- och maktuppdelning existerar även där. På så sätt kan man se att kvinnors koppling till civilsamhället är starkare än mäns och att kvinnor därför kan ses som civila.

4.1.2 IDF: s centrala ställning

IDF har en avgörande central ställning i det israeliska samhället då landets militära säkerhet har satts som högsta prioritet enda sedan staten bildades. Från 1948 och framåt hade kvinnor inget utrymme att hävda sig själva eller att protestera mot försämringen av sin status utanför den begränsade rollen att stödja män i den starkt militariserade staten (Sharoni 1995 s 96). För att vara en del av den judiska staten var de tvungna att ständigt uttrycka tacksamhet till sina manliga befriare och beskyddare och följaktligen acceptera den könsrollsbaserade uppdelningen av makt och arbetsuppgifter inom samhället och det militära (Sharoni 1995 s 96). Det var i denna miljö som David Ben Gurion² hjälpte till att institutionalisera moderskapets ideal som det yttersta sättet för kvinnligt deltagande i det nationalistiska projektet (Jacoby 1999 s 389). Kvinnor hade få valmöjligheter som låg utanför den socialt accepterade rollen som hustru och moder, trots den allmänna värnplikten för både män och kvinnor. Även segern i sexdagarskriget 1967³ resulterade i ett försvar av den militariserade manligheten där kvinnor inte hade någon del i äran (Sharoni 1995 s 97f).

Ett tecken på graden av militariseringen av samhället är att en del kvinnor som tjänstgör inom militären lånas ut till diverse regeringsdepartement för att täcka underskott och arbetar exempelvis som lärare, poliser och undersköterskor under sin tjänstgöring. Detta suddar ut gränserna mellan slagfältet och hemmafronten och förstärker den israeliska militärens centrala roll i samhällets alla sfärer (Sharoni 1995 s 45). Ytterliggare ett tecken på detta är att säkerhets- och vapenindustrin har utvecklats till en av de största exportgrenarna inom israelisk industri (Yuval-Davis 1985 s 666).

4.1.3 IDF:s påverkan på fredsrörelsen

Militärens centrala roll i det israeliska samhället har till och med kommit att prägla fredsrörelsen. På grund av mäns dominerande roll i armén och de egenskaper som förvärvas av män genom sin stridstjänst värderades män högre i

² Israels premiärminister 1948-1953 och 1955-1963

³ Det tredje arabisk-israeliska kriget som resulterade i att israeliska trupper ockuperade Sinaihalvön, Golanhöjderna, Västbanken och Gaza.

det israeliska samhället där militär säkerhet är den centrala uppgiften (Golan 1997 s 581). Klimatet i Israel, speciellt efter sexdagarskriget 1967, var inte mottagligt för alternativa tolkningar av kriget, särskilt inte om det kom från kvinnor, vilket omöjliggjorde uppkomsten av en fredsrörelse (Sharoni 1995 s 98). Istället för att opponera mot kriget organiserade kvinnor sig vid ett fåtal tillfällen för att stödja den rådande allmänna opinionen och ge stöd till kriget (Sharoni 1995 s 98). Ytterligare ett exempel på militärens påverkan på fredsrörelsen är bildandet av påtryckningsgruppen Peace Now 1978. Gruppen grundades av ett antal israeliska reservofficerer och soldater som inte var övertygade att regeringen gjorde nog för att få till stånd fred med Egypten (Sharoni 1995 s 107). Peace Now hade en fredsdefinition som var starkt kopplad till militär säkerhet. När den kvinnliga fredsrörelsen väcktes till liv ett antal år senare utmärkte den sig ideologiskt som ett resultat av missnöje med den konventionella fredsrörelsen (inklusive Peace Now) vars begränsade och militaristiska budskap betonade krigets roll i att lösa konflikter och behovet att förena fred med militär styrka (Jacoby 1999 s 397).

För israeliska kvinnor har det politiska engagemanget historiskt sett varit kopplat till traditionella könsroller och arbetsuppdelning i det starkt militariserade samhället. Då den nationella säkerheten har stått i centrum sedan staten Israel grundades har andra sakfrågor marginaliserats, exempelvis kvinnokampen för jämställdhet och för fred. Fram till 70-talet, då feminismrörelsen bildades, hade israeliska kvinnor haft få möjligheter att engagera sig politiskt. Den israeliska allmänheten har alltid sett feminism som en extrem och främmande rörelse som hotar stabiliteten i ett samhälle som slåss för sin överlevnad (Sharoni 1998 s 25). Med tanke på detta är det inte svårt att förstå varför kvinnorörelsen i Israel har varit relativt liten och varför så få kvinnor har varit involverade på den officiella politiska arenan (Sharoni 1998 s 25).

Det israeliska folkets starka koppling till militären har, som sagt, satt sina spår i samhällslivet och kan exempelvis belysa det faktum att de fredsorienterade kvinnogrupperna i Israel har varit så illa omtyckta av samhället, inklusive israeliska kvinnor. Det kan även förklara varför israeliska kvinnor var relativt sena att bilda fredsgrupper. Inte förrän fredsrörelsen bildades i början av 80-talet hade varken kvinnor eller män möjlighet att arbeta aktivt för fred. Sedan dess har det funnits flertalet aktiva fredsorienterade kvinnoorganisationer som har arbetat i Israel. Dessa organisationer beskrivs och analyseras nedan under rubriken 5.4 Fredsorienterade kvinnoorganisationer i Israel: en analys.

4.2 Diskriminering riktad mot kvinnor

Yuval-Davis andra förklaring till varför kvinnor jobbar med fred och väljer att göra det i grupper för enbart kvinnor är för att slippa bli dominerade och diskriminerade av män. Kvinnor som deltar i organisationer för både män och kvinnor blir ofta exkluderade från det ”riktiga” arbetet och blir lämnade att jobba i bakgrunden med det vardagliga arbetet för att få organisationen att gå runt. Yuval-Davis argument grundas i att kvinnor vill kunna arbeta fritt med fredsfrågor och

inte bli begränsade av rådande könsmaktsordning, vilket tas upp i följande analys. Analysen behandlar även det faktum att kvinnor som arbetar med fred ignoreras av konventionella aktörer i fredslösning, till exempel vid förhandlingar på toppnivå (El-Bushra 2007 s 139).

4.2.1 Diskriminering inom grupper

Som nämndes tidigare, har fredsrörelsen i Israel kommit att präglas av militärens centrala position i samhället. Fredsrörelsen har fått sin legitimitet från före detta generaler och officerare (Golan 1997 s 583) exempelvis genom grundandet av Peace Now. Detta har inneburit att de fredsgupper som inkluderar både kvinnor och män har haft en stark koppling till det militära och den könsbaserade maktstrukturen som existerar där. Kvinnor har därför många gånger fått en sekundär roll i dessa organisationer.

Den kvinnliga fredsrörelsen i Israel separerade sig organisatoriskt från den konventionella fredsrörelsen som ett resultat av underrepresentation av kvinnor i ledarroller (Jacoby 1999 s 397). Dessutom tyder separationen på att den traditionella politiska processen eventuellt är oförenlig med att ta till vara kvinnors erfarenheter (Jacoby 1999 s 399). Eftersom militarism definierar den politiska arenan i Israel, knuffas kvinnor gång på gång åt sidan och påminns att de inte kan förstå Israels försvarsplan (Naaman 2006 s 177). Genom att skapa ett utrymme för kvinnor inom fredsrörelsen tillåts en respekt för kvinnor och för olikheter, liksom en respekt för 'den andre' att existera (Cynthia Cockburns hemsida 2007 www.cynthiacockburn.org).

I organisationer där både män och kvinnor deltar finns det tendenser att män, genom sitt antal och sitt sätt att bete sig, gör det svårt för kvinnor att bidra med sin ledarförmåga menar Cynthia Cockburn (hemsida 2007 www.cynthiacockburn.org). Om och om igen har kvinnor uttryckt ett missnöje med att de inte får tillräckligt med utrymme i dessa organisationer (hemsida 2007 www.cynthiacockburn.org). Kvinnor har inte fått utveckla det arbetssätt som de har velat inom grupper för både män och kvinnor. Kvinnogruppernas decentraliserade struktur och alternativa protestformer är typexempel på arbetsstrukturer som inte tillåtits i de blandade grupperna.

4.2.2 Exkludering från förhandlingar

Utöver att kvinnor blivit diskriminerade inom organisationer har man sett att kvinnor även exkluderats från den politiska arenan och fredsförhandlingar. Ett exempel på detta är hur kvinnor och genusfrågor exkluderades från förhandlingarna som föregick underskriften av fredsavtalet under fredsprocessen som lanserades våren 1991 (Sharoni 1995 s 15). Detta tyder på att det fortfarande är män som nästan alltid bestämmer oavsett om kvinnors synlighet eller osynlighet lämpar sig för att gynna deras (männens) nationella eller internationella agenda (Sharoni 1995 s 19).

Kvinnorörelsen för fred i Israel har genom sina många organisationer arbetat fram en bred verksamhet på gräsrotsnivå genom vilken kvinnorna nått ut till allmänheten (Golan 1997 s 586). Trots att kvinnoorganisationerna haft tillgång till information och kunskap gällande ”den vanliga människan” genom detta gräsrotsarbete exkluderas kvinnor från förhandlingar.

4.3 Fredsarbete: ett led i den feministiska kampen?

Yuval-Davis tredje förklaring till kvinnors fredsengagemang är att kvinnor ser kampen mot krig och militarism som ett led i den feministiska kampen. Detta går att härleda till två olika resonemang. Det första är att i ett samhälle som är i krig förstärks traditionella genusroller och att kvinnor (och män) blir ytterligare begränsade i sina arbetsuppgifter samtidigt som exkluderingen av kvinnor från politiken och samhället förstärks. I detta samhällstillstånd är det mycket svårt att ifrågasätta den rådande maktuppdelningen då alla frågor som inte direkt rör den nationella säkerheten marginaliseras. Genom att arbeta mot krig och väpnad konflikt arbetar man även mot denna förstärkning av traditionella genusroller och diskriminering av kvinnor. På så sätt kan man se att fredsarbete är nära sammankopplat till feministiskt arbete.

Det andra resonemanget som kan härledas från Yuval-Davis förklaring är att kvinnor, genom att använda sig av genusperspektiv, kopplar samman olika slags förtryck. Feminism och genusidentiteter påverkas inte enbart av genus utan även av etnicitet, klasstillhörighet, nationalitet, kultur, sexuell läggning och politisk övertygelse (Sharoni 1995 s 13f). Genom att se samband mellan olika förtryck och arbeta för fred utifrån dessa samband kan man uppmärksamma andra relationer grundade i ojämlika maktstrukturer utöver relationen mellan män och kvinnor. Betoningen av den rättvisa freden har lett den kvinnliga fredsörelsen i Israel att ta hänsyn till och behandla frågor kring interna skillnader, exempelvis etnisk identitet och sexuell läggning (Jacoby 1999 s 397). Eftersom kvinnor har olika bakgrund (kulturellt, etniskt, nationellt, osv.) kan man se att arbetet mot det patriarkala systemet inte är tillräckligt utan man måste också arbeta mot andra former av förtryck som en del i den feministiska kampen. När israeliska feminister drar paralleller mellan förtrycket mot kvinnor i Israel och Israels förtryck av palestinier görs det nära kopplat till både fredsarbetet och det feministiska arbetet.

4.3.1 Genusroller förstärks och protest marginaliseras

Kvinnor tenderar att bli ännu mer begränsade till hemmet under krigstider som ett resultat av rådande förhållningssätt kring kvinnors samhällsliga förpliktelser (Jacoby 1999 s 385). Genusroller förstärks och kvinnor tvingas till traditionella arbetsuppgifter för att stödja de stridande männen. Typiskt manliga och militära egenskaper som styrka, aggressivitet och mod värderas högt och män ses som

potentiella beskyddare med en avgörande roll att spela i samhället för att garantera dess överlevnad (Golan 1997 s 583). Genom att samtidigt väsentliggöra kvinnans roll som hustru och moder motverkar man att kvinnan inkluderas som en aktiv beslutsfattare inom politiska områden (El-Bushra 2007 s 131). Exempelvis, när skolorna stängs under krisperioder och kvinnor måste vara hemma med barnen, begränsas kvinnor ytterligare från att delta i beslutsfattande organ (Golan 1997 s 583).

Under en ihållande militärkonflikt kan man dessutom se att alla frågor marginaliseras förutom det mest centrala, i det här fallet Israels säkerhet och inre sammanhållning. Jämställdhet mellan könen prioriteras inte i Israel och kvinnofrågor anses vara sekundära, definitivt mindre brådskande än kampen för att skydda landet och bedöms därför kunna avvakta en lösning (Golan 1997 s 583). Detta dilemma är speciellt tydligt när ett ifrågasättande av relationer mellan män och kvinnor tolkas som förräderi (Jacoby 1999 s 386). Dessutom har myten om jämställdhet och kvinnligt politiskt deltagande förstärkt marginaliseringen av kvinnor i politiken och i samhället (Sharoni 1995 s 90).

4.3.2 Samband mellan ojämlikheter och olika former av förtryck

Sharoni menar att israeliska kvinnliga fredsaktivister har betonat flera olika samband (Sharoni 1995 s 119f). Det första är sambandet mellan olika domineringsystem och strukturella ojämlikheter grundade i skillnader i makt och privilegier. Det andra är sambandet mellan olika former av våldsutövning använd mot palestinier på Västbanken och i Gaza och det ökade våldet mot kvinnor i Israel. Det tredje är sambandet mellan kampen hos palestinier i de ockuperade områdena liksom hos kvinnor i Israel för frigörelse och självbestämmande.

Början av feminismrörelsen i Israel spåras ofta till två seminarier om kvinnofrågor som hölls i Haifa av feministerna Marcia Freedman och Marilyn Safir 1970 (Sharoni 1995 s 102). Freedman arbetade senare i Knesset⁴ och kämpade obehagligt för kvinnors rättigheter i Israel. Hon tog även upp det första sambandet Sharoni diskuterar genom att synliggöra frågor kring förtryck av andra oprivilegierade grupper, inklusive palestinier i de ockuperade områdena, vilket gjorde henne impopulär i Knesset och till stor del även inom kvinnorörelsen (Sharoni 1995 s 104). Detta ledde till en utveckling av den kritiska diskussionen inom feminismrörelsen gällande relationen mellan feministisk politik och fred och säkerhet som gav drivkraft till etableringen av *The Women's Party* 1977 (Sharoni 1995 s 104).

Kvinnopartiet uppmärksammade de rådande kopplingarna mellan olika slags förtryck och mellan ojämlikhet mellan könen och den arabisk-israeliska konfliktens politik (Sharoni 1995 s 104). Partiet arbetade för jämställdhet och ekonomisk, politisk och social jämlikhet mellan alla människor och försäkrade att

⁴ Israels riksdag

det skulle stödja alla initiativ som skulle leda till en lösning på den arabisk-israeliska konflikten men samtidigt erkänna det palestinska folkets rätt till självbestämmande och en säker existens av staten Israel (Sharoni 1995 s 104f). Dessa idéer, som sällan uttryckts på den politiska arenan i Israel, möttes med en nästan enhetlig fientlig reaktion och ansågs vara tecken på förräderi mot landet (Sharoni 1995 s 105). Partiet lyckades inte få några platser i Knesset och upplöstes direkt efter valet 1977 (Sharoni 1995 s 106).

4.4 Fredsorienterade kvinnoorganisationer i Israel: en analys

Kvinnorganisationerna Women Against the Invasion of Lebanon och Parents Against Silence grundades parallellt med varandra och arbetade båda mot den israeliska invasionen av Libanon 1982 (Sharoni 1995 s 107). Detta var första gången som kvinnor organiserade för fred separat från män. Nästa våg fredsorienterade kvinnoorganisationer kom i slutet av 1980-talet som en respons på den första palestinska intifadan 1987 (Tötterman 2002 s 21f). Ytterligare kvinnoorganisationer bildades även som en reaktion på den andra palestinska intifadan, som inleddes 2000.

4.4.1 Parents Against Silence

Parents Against Silence etablerades ett år efter invasionen av Libanon 1982 och utgjordes av 40-50 kvinnor och ett fåtal män som deltog i demonstrationer och protestaktioner, publicerade tillkännagivanden, delade ut informationsmaterial och samlade underskrifter till namninsamlingar (Sharoni 1995 s 107). Gruppen tog offentligt avstånd från feminism och försökte framhäva en bild som inte skulle kännas hotfull för de flesta israeler och insisterade att de helt enkelt var föräldrar som var oroliga för sina barn i strid (Sharoni 1995 s107f). Gruppen splittrades snart efter det att den israeliska armén drogs tillbaka från Libanon 1985 (Sharoni 1995 s 108).

Gruppen kallades Mothers Against Silence av den israeliska median (Tötterman 2002 s 21) då den mestadels bestod av kvinnor. Cynthia Cockburn menar att

the familial discourse they employed played into conventional women's roles in a patriarchal society (1998 s 123).

Organisationen spelade alltså på kvinnans traditionella roll som moder och fick på så sätt det israeliska samhället att sympatisera med deras arbete.

4.4.2 Women Against the Invasion of Lebanon

Women Against the Invasion of Lebanon utgjordes däremot av kvinnor som hade varit aktiva i den israeliska feminismrörelsen och uttryckte sitt motstånd till kriget i form av en feministisk anti-militaristisk position som betonade sambanden mellan förtryck av kvinnor och det förtryck som palestinierna genomled som ett resultat av den israeliska ockupationen, både i Libanon, Gaza och på Västbanken (Sharoni 1995 s 108). När israeliska trupper drogs tillbaka ändrade gruppen namn till Women Against the Occupation (SHANI) och utökade sitt antikrigsfokus till att inkludera solidaritetskampanjer med palestinska kvinnor på Västbanken och i Gaza (Sharoni 1995 s 108).

I kontrast till Parents Against Silence ser man en organisation som har ett starkt feministiskt antikrigs- och anti-ockupationsbudskap. Ett exempel på detta går att finna i organisationens beskrivning av sin egen verksamhet:

“As women, our recognition of our own need for equal right and freedom from oppression is inseparable from our recognition of the human and national rights of the Palestinian people.” (<http://www.israeli-left-archive.org>)

Denna utgångspunkt tolererades inte av det israeliska samhället som visade en oförmåga att erkänna förtrycket av palestinier underordningen av israeliska kvinnor och speciellt inte kopplingen mellan de två (Sharoni 1995 s 108). Detta är en illustration av Yuval-Davis första förklaring, nämligen en militarisering av samhället som innebär förstärkta genusroller och begränsningar för kvinnor.

4.4.3 Bat Shalom och Jerusalem Link

Bat Shalom betyder ”offspring for peace” och är en feministisk gräsrotsbaserad kvinnoorganisation i Israel som arbetar för en långvarig fred grundad i en rättvis lösning av Israel-Palestinakonflikten och respekt för mänskliga rättigheter (Bat Shaloms hemsida 2007 www.batshalom.org). Samordningsorganisationen, Jerusalem Link, grundades 1994 i en förenad insats av de två självständiga centrerna, palestinska Jerusalem Center for Women och israeliska Bat Shalom (Tötterman 2002 s 18). De båda organisationerna är självbestämmande och är huvudansvariga för sina respektive nationer, men tillsammans talar och arbetar de för framtidsvisionen av en rättvis fred, demokrati, mänskliga rättigheter och kvinnligt ledarskap. (2007 www.batshalom.org). Organisationerna har kommit överens om en uppsättning politiska principer som grundas i att en genomförbar lösning på konflikten måste baseras på erkännandet av det palestinska folkets rätt till självbestämmande och en självständig stat vid sida av Israel med Jerusalem som huvudstad i båda stater (2007 www.batshalom.org).

Bat Shalom och dess samarbetsorgan Jerusalem Link är en gemensam organisationsstruktur som valt en väg mittemellan de två ovan beskrivna organisationerna. Trots att många i organisationens ledarskap är feminister och organisationen ofta håller i diskussioner som kopplar samman genus till andra

politiska frågor har man varit försiktig med att använda feministisk diskurs för att uttrycka gruppens uppdragsbeskrivning och mål - att få fred mellan Israel och Palestina (Sharoni 1998 s 26). Detta betyder att det israeliska samhället har lättare att acceptera organisationens arbete men det förstärker samtidigt allmänhetens rädsla för feminism.

Galia Golan, en av skaparna av Jerusalem Link, menar att man i organisationen började arbeta för fred av samma anledning som männen, det vill säga genom en övertygelse att det officiella ledarskapet inte skulle kunna kommunicera med det palestinska ledarskapet trots ett stort behov av att lösa konflikten (Golan 1997 s 585). Som feminister ville man använda sig av kvinnoverksamhet för att kunna bygga på kvinnors genusidentiteter och skapa en dialog. Organisationen skulle även ge kvinnor en röst i ett samhälle, där de annars ofta exkluderas från beslutsfattande organ (Golan 1997 s 585). Man menar att kvinnor trots sina prestationer och färdigheter är frånvarande i politiska beslutsfattande processer och att kvinnor inte har någon röst i förhandlingar relaterade till konflikten (2007 www.batshalom.org). Denna analys känns igen i Yuval-Davis förklaring som tar upp diskriminering av kvinnor. Ett av organisationens mål är därför att kvinnor måste vara centrala deltagare i fredsprocessen och att kvinnors aktiva och jämlika deltagande i beslutsfattande och förhandlingar är avgörande för genomförandet av en rättvis och hållbar fred (2007 www.batshalom.org).

Att vara en grupp öppen för enbart kvinnor innebär ett antal praktiska fördelar. Kvinnor har lärt sig från erfarenhet hur nedtystade och marginaliserade de blivit i grupper öppna för både män och kvinnor inom den israeliska freds rörelsen (Cockburn 1998 s 151f). Att organisera sig som kvinnor är därför ett sätt att få engagera sig fullt ut. Detta illustrerar Yuval-Davis andra förklaring: kvinnor organiserar sig separat för att undkomma diskriminering från män. Förutom detta såg israeliska kvinnor att en organisation för enbart kvinnor vore det enda sättet att nå palestinska kvinnor, eftersom kulturella restriktioner för de palestinska kvinnorna eventuellt förhindrar dem från att delta i aktiviteter för både män och kvinnor (Cockburn 1998 s 151f). Det finns även ytterligare en aspekt som grundas i att fienden, terrorist eller soldat, först och främst ses som en man vilket man slipper när endast kvinnor deltar (Cockburn 1998 s 151f). Enligt Yuval-Davis är det mer accepterat för kvinnor att arbeta med fred eftersom de tillhör det civila samhället, vilket stämmer i detta fall.

En del kvinnor i Bat Shalom betonar vikten av genusbaserad politik som ett sätt att få igenom förändringar i samhället och ser att en verklig samhällsförändring inte kan ske utan en förändring för kvinnor (Golan 1997 s 152f). Detta exemplifierar Yuval-Davis tredje resonemang om kopplingar mellan fredsarbete och den feministiska kampen. Det ska emellertid tydliggöras att detta synsätt inte är representativt för alla deltagare då det inom organisationen förekommer många olika förklaringar till varför man som deltagare arbetar med fred och varför man har valt att göra det i en grupp för enbart kvinnor.

Det följande återfinns i ett ställningstagande på organisationens hemsida:

Women have already begun to give substance to the recognition that a just peace is *a peace between equals* [min kursivering] [...] we want not only to achieve an end to the occupation; we want to help create the conditions for a life of security and dignity for both peoples. ("Palestinian and Israeli Women Demand Immediate End to Occupation" 2002 www.batshalom.org)

Citatet visar att gruppen ser en nära koppling mellan olika slags förtryck, att man vill se en fred mellan jämlikar och att detta måste utgöra grunden för att kunna skapa ett tryggt samhälle. Man ser att ett slut på ockupationen och en rättvis fredlig lösning av konflikten är en väsentlig del av kampen för att kvinnor överallt ska få leva utan våld, fattigdom, förtryck och rasism (2007 www.batshalom.org). Även detta resonemang går att härleda till Yuval-Davis förklaringsmodell.

4.4.4 Women in Black

Women in Black (WIB) är ett världsomfattande kvinno nätverk grundat i Israel som engagerar sig för fred med rättvisa och aktivt gör motstånd mot orättvisor, krig, militarism och andra former av våld (Women in Blacks hemsida 2007 www.womeninblack.org). 1987 inleddes den första palestinska intifadan och som en reaktion på detta började judisk-israeliska kvinnor att varje vecka hålla en vaka på offentliga platser, ofta vid hårt trafikerade vägar (2007 www.womeninblack.org). Kvinnorna bar plakat med texten "End the Occupation" och var klädda helt i svart. Detta ledde till grundandet av Women in Black 1988 av en liten grupp kvinnor i Jerusalem (Helman & Rapoport 1997 s 683). Varje fredag träffades kvinnor, klädda i svart, för att hålla en tyst vaka/demonstration på flera platser i Israel med avsikten att protestera mot den israeliska ockupationen av de palestinska områdena (Helman & Rapoport 1997 s 683). Jerusalemgruppen var störst och formade proteststilen för resten av rörelsen. När den var som mest aktiv omfattade den 100-120 kvinnor med en kärngrupp bestående av 40-60 som demonstrerade varje vecka (Helman & Rapoport 1997 s 683)

När Guldkriget inleddes blev det svårare för israeliska kvinnor att öppet stödja palestinierna på grund av Arafats offentliga stöd till Saddam Hussein (2007 www.womeninblack.org). Senare under Oslo-processen på 1990-talet sågs en utveckling mot fred och protestaktionerna verkade inte längre lika nödvändiga vilket resulterade i att gruppens vakor upphörde nästan överallt i Israel under 1994 (2007 www.womeninblack.org). När den andra palestinska intifadan inleddes i september 2000 sporrades WIB i Israel att återuppta sitt arbete (2007 www.womeninblack.org). Gruppen är en del av the Coalition of Women for a Just Peace tillsammans med flertalet andra fredsorienterade kvinnoorganisationer (2007 www.womeninblack.org).

Organisationen har ingen gemensam fastställd programförklaring (2007 www.womeninblack.org). Genom att analysera gruppens handlingar kan man dock urskilja en tydlig feministisk linje. Gruppen har en feministisk förståelse att manligt våld riktat mot kvinnor i det privata och i det offentliga rummet, både i

krigstider och i fredstider, har ett samband; våld används som ett medel att förtrycka kvinnor (2007 www.womeninblack.org).

För det första erbjuder WIB:s protesthandlingar ett alternativt sätt för kvinnor att delta i politiken. Detta kan ses i kontrast till ett deltagande i grupper öppna för både män och kvinnor där kvinnor ofta jobbar bakom kulisserna, underordnade sina manliga kollegor som representerar gruppen inför allmänheten och tar på sig rollen som utformare av gruppens ideologi och proteststil (Helman & Rapoport 1997 s 696). Kvinnors röster dränks ofta när de väljer att organisera sig tillsammans med män (2007 www.womeninblack.org). Eftersom bara kvinnor deltar i WIB har kvinnorna kunnat utforma verksamheten helt på egen hand. Organisationen, som har spridit sig från Israel till över 150 andra platser världen över, saknar en fast organisatorisk struktur.

No institutions in which to discuss either ongoing or ad hoc problems, no fundraising mechanism, a fairly weak communications network, no division of labour between participants and leaders, and no procedures for strengthening the commitment and solidarity of veteran participants. Nor did the movement make any effort to disseminate its views in public, establish a public relations body or appoint an official spokesperson (Helman & Rapoport 1997 s 685).

Trots detta har man lyckats genomföra en demonstration en gång varje vecka i över sex år i rad. Denna lösa organisationsstil exemplifierar Yuval-Davis andra förklaring som tar upp diskriminering av kvinnor. I grupper för både män och kvinnor hade detta sätt att organisera sig inte tillåtits då män tenderar att utforma gruppens arbete.

WIB:s proteststil illustrerar en stor del av Yuval-Davis förklaringsmodell. För det första uppmärksammas det israeliska samhällets stela könsroller och dessa ifrågasätts. Gruppens sätt att protestera ger uttryck för ett öppet trots av djupt rotade föreställningar av kvinnlighet (Helman & Rapoport 1997 s 685). Genom att synas i den offentliga sfären försökte kvinnorna att distansera sig från manlig dominans och samtidigt återta kontrollen över sina egna liv (Helman & Rapoport 1997 s 690). För det andra kan protesten ses som ett trots mot diskrimineringen och exkluderingen av kvinnor i politiken. Detta stämmer överens med Yuval-Davis andra förklaring som uppmärksammar kvinnors diskriminering. Demonstrationerna hålls på en offentlig och synlig plats, vilket utmanar det manliga monopolet på deltagande i det offentliga rummet (Shadmi 2000 s 25). Att stå synligt utomhus signalerar en ovilja bland deltagarna att förbli tysta och att de istället försöker inta en central position i samhället. Kravet att få uttrycka sina åsikter gällande fred och säkerhet som jämlika medborgare – inte inom rollen som moder eller hustru till en soldat – undergräver det manliga monopolet på området och den logik som styr genusrelationer i Israel (Helman & Rapoport 1997 s 695; Shadmi 2000 s 25). För det tredje är kampen mot det könsrollsbaseade samhället nära sammanlänkad med kampen mot ockupationen, vilket exemplifierar Yuval-Davis tredje förklaring. På plakaten står det ”stoppa ockupationen” men med sättet att protestera signalerar man även ett budskap om att en samhällsförändring är nödvändig.

Att kvinnorna har valt att protestera just på fredagar är ingen slump, då det är den dag som kvinnor traditionellt förbereder hemmet inför shabbat-firandet⁵ på lördagen. Detta stör många iakttagares uppfattning då det rubbar den traditionella könsbaserade arbetsuppdelningen där kvinnans plats är i hemmet med sin man och sina barn. Traditionellt är många kvinnor hemma på fredagen och förbereder inför helgen, speciellt matlagning då man inte får tända eld (alltså laga mat) under vilodagen (Helman & Rapoport 1997 s 691).

De svarta kläderna ska representera lidandet hos både det israeliska och det palestinska folket. Att ha på sig svarta kläder signalerar alltså sorg och på samma gång en feministisk verksamhet där de svartklädda deltagarna förvandlas från kvinnor som passivt sörjer till kvinnor med en stark vägran att acceptera krigets logik (2007 www.womeninblack.org).

Kombinationen av de svarta kläderna och budskapet "Stop the Occupation" fungerar som ett slags bevis att demonstranternas lojalitet ligger bortom sitt hem och sitt hemland vilket gör att demonstrationerna tolkas som ett svek mot den nationella solidariteten (Helman & Rapoport 1997 s 694). Kvinnornas aktivism ses därför av många som ett förräderi mot landet. Parallellerna WIB drar mellan lidandet hos offer på båda sidor av konflikten anses av många vara en allvarlig kränkning av den nationella solidariteten (Helman & Rapoport 1997 s 694).

Många av de negativa kommentarer kvinnorna får under sina demonstrationer kopplar samman genus och sexualitet till den politiska konflikten, genom att exempelvis kalla kvinnorna för "horor för araber" och "Arafats horor", liksom andra mycket grövre uttalanden. Kvinnornas aktivism möttes alltså ofta med sexuella anmärkningar med målet att förvisa kvinnorna från det judisk-israeliska kollektivet (Helman & Rapoport 1997 s 690).

Detta beteende från det israeliska samhället känns delvis igen från oviljan att acceptera *Women Against the Invasion of Lebanon*. När kvinnor går utanför de traditionella könsrollerna som godkänns av samhället för att protestera eller uttrycka sina åsikter behandlas de med misstänksamhet, ilska och avsky.

4.4.5 Machsom Watch

Machsom Watch grundades 2001 och är en kvinnoorganisation som arbetar med mänskliga rättigheter. Gruppen grundades som en reaktion på flertalet rapporter om kränkningar av mänskliga rättigheter bland palestinier som skulle ta sig igenom den israeliska arméns gränskontroller (Machsom Watchs hemsida 2007 www.machsomwatch.org). Kvinnorna i gruppen besöker dagligen gränskontroller (checkpoints) på Västbanken för att bevittna, bevaka och dokumentera soldaternas arbete och gripa in när det är möjligt i ett försök att lugna palestiniernas gränsövergång (Naaman 2006 s 168). Kvinnorna skriver en rapport efter varje besök och har även börjat träffa tjänstemän som arbetar för

⁵ Shabbat är den judiska vilodagen och firas varje vecka, från solnedgången fredag kväll tills lördag kväll

justitieministern, representanter från armén och riksdagsledamöter från Knesset (Naaman 2006 s 168f).

Machsom Watch, liksom WIB, fungerar utan en fast organisatorisk struktur. Organisationen har ingen styrelse, har inga omröstningar eller avlönade arbetare (Naaman 2006 s 169). Som en princip är organisationen decentraliserad. Trots att skillnader i taktik, ideologi och arbetssätt diskuteras, agerar medlemmarna mer eller mindre självständigt. Deras handlingar övervakas ej och censureras inte heller av en central organisation (Naaman 2006 s 169f). Precis som i WIB kan detta tolkas som att kvinnor har fått utforma sin verksamhet utan manlig inblandning. Detta exemplifierar Yuval-Davis andra förklaring gällande kvinnors sekundära roller inom fredsorganisationer för både män och kvinnor.

Organisationsmedlemmarnas tysta men bestämda närvaro vid de israeliska gränsövergångarna kan ses som en utmaning av de dominerande militaristiska tankegångarna som är allmänt utbredda i det israeliska samhället (Naaman 2006 s 177). Att kvinnorna befinner sig på en plats som ofta reserveras för manliga soldater (gränsövergångarna) istället för att hålla sig till hemmet och den privata sfären rubbar samhällets traditionella könsroller. Detta illustrerar Yuval-Davis tredje förklaring då kvinnorna simultant protesterar mot traditionella könsroller och mot den israeliska militären. Gruppen kräver även militären på ansvarstagande (accountability) gentemot det civila samhället, något som hitintills saknar motsvarighet i Israel (2007 www.machsomwatch.org). Detta är ett sätt att opponera sig mot militärens starka ställning i det israeliska samhället. Eftersom militariseringen har förstärkt den könsbaserade makt- och arbetsuppdelningen i samhället kan man se Machsom Watches olika initiativ, att kräva ansvar från militären, som ett led i en feministisk kamp.

5 Slutsatser och avslutande diskussion

5.1 Israels allmänna värnplikt

Yuval-Davis första förklaring grundas, som sagt, i att civila kvinnor har lättare än militariserade män att arbeta för fred. Vid en första anblick av Israels militariserade samhällsstruktur kan man tro att både kvinnor och män tillhör det militära mer än det civila. Detta innebär att man inte kan förvänta sig ett aktivt fredsarbete i Israel.

I analysen kan man, till skillnad från detta, se att israeliska kvinnor kan ses som civila. Detta grundas dels på den israeliska militärens strikt könsbaserade makt- och arbetsuppdelning, dels på den israeliska militärens centrala roll i samhället. Israeliska kvinnor utför arbete inom det militära som inte utmanar traditionella könsroller och kvinnor förväntas betjäna de manliga soldaterna. Eftersom militären har en central position i samhället förstärks dessa roller ytterligare. Slutsatsen är att kvinnor i Israel, trots den allmänna värnplikten, kan ses som civila. Detta innebär, enligt Yuval-Davis förklaring, att man kan förvänta sig ett aktivt kvinnligt fredsarbete i Israel. Eftersom det finns en aktiv kvinnlig freds rörelse i Israel håller Yuval-Davis förklaring måttet.

Förklaringen stöds dessutom av det faktum att fredsarbetet i Israel från en början var starkt präglad av det militariserade samhället. När kvinnor började engagera sig för fred separat från män ifrågasatte man denna militaristiska hållning inom freds rörelsen. Att samhället är så militariserat kan även förklara varför så få kvinnor har varit aktiva på den politiska arenan. Samhällets höga grad av militarisering kan förklara varför israeliska kvinnor var relativt sena att börja arbeta för fred.

Sammanfattningsvis ger empirin stöd till Yuval-Davis första förklaring. Israeliska kvinnor kan anses vara civila och detta fungerar som en delförklaring till varför kvinnor arbetar med fred i Israel.

5.2 Diskriminering riktad mot kvinnor

Yuval-Davis andra förklaring tar upp kvinnors ovilja att arbeta i organisationer med både män och kvinnor på grund av diskriminering riktad mot dem. Man kan se att kvinnor har känt sig utnyttjade och undergivna i organisationer öppna för både män och kvinnor i Israel. Dessa organisationer har, precis som samhället,

präglats av militarism och traditionella könsroller. Män har lett arbetet och varit ansiktet utåt medan kvinnor har arbetat i bakgrunden. För att få arbeta på det sätt man vill utan att vara begränsade av män har kvinnor startat egna organisationer för enbart kvinnor. Dessutom kan man tydligt se hur kvinnor exkluderas från beslutsfattande organ, både inom organisationer och på en högre politisk nivå. Vid officiella fredsförhandlingar har kvinnofrågor och kvinnor ofta uteslutits.

Slutsatsen blir även i detta fall att Yuval-Davis förklaring håller och stöds av empirin, dock med en reservation. Fastän det finns forskning gällande fredsorganisationer och diskriminering inom dessa, har det varit svårt att hitta tillräcklig information gällande kvinnors diskriminering inom israeliska fredsorganisationer. Detta kan förklaras med att flera kvinnor inom fredsrörelsen inte själva ser sitt fredsengagemang i kvinnogrupper som ett sätt att undkomma diskriminering och att sambandet därför inte utforskats. Det är dock viktigt att komma ihåg att Yuval-Davis förklaring utgår ifrån kvinnor med en feministisk övertygelse och att inte alla kvinnor inom den israeliska fredsrörelsen är feminister. Slutsatsen kan alltså appliceras på de kvinnor som utgår från en feministisk grund.

Att undersöka hur arbetet inom fredsorganisationer som har både manliga och kvinnliga deltagare fungerar är ett förslag på ett framtida forskningsområde. Det vore även intressant att undersöka på vilket sätt kvinnor diskrimineras och utesluts från ledarroller inom dessa organisationer.

5.3 Fredsarbete: ett led i den feministiska kampen?

Yuval-Davis tredje förklaring handlar om att vissa kvinnor som arbetar med fred ser detta arbete som ett led i den feministiska kampen. Analysen visar att genusroller förstärks i krigstider och speciellt i militariserade samhällen som Israel. Att arbeta mot kriget innebär då även att arbeta mot denna maktstruktur i samhället. Genom att ifrågasätta det militariserade samhället ifrågasätter man samtidigt de traditionella könsrollerna och verkar för ett mer jämställt samhälle. Det går även att se att feminister aktiva i fredsrörelsen i Israel kopplar samman olika former av förtryck. Genom att arbeta för fred och mot krig, uppmärksammar man även andra former av förtryck (mot kvinnor exempelvis) då man ser en koppling mellan dessa.

Slutsatsen är att även i detta fall stöds Yuval-Davis förklaring av empirin. Det går att argumentera att fredsarbetet kan ses som ett led i den feministiska kampen. Precis som när det gäller Yuval-Davis andra förklaring (diskriminering av kvinnor) är det viktigt att poängtera att detta är ett samband som feminister inom fredsrörelsen har uppmärksammat, inte ”vanliga” kvinnor, och att inte alla tycker så.

5.4 Fredsorienterade kvinnoorganisationer i Israel: en analys

Analysen av kvinnoorganisationerna stämmer överens med ovanstående slutsatser och stärker dessa. Detta innebär att Yuval-Davis förklaringsmodell fungerar även här. Israeliska kvinnor ses som civila och har, på grund av denna samhällsroll, lättare att arbeta med fredsfrågor än om de skulle tillhöra det militära. De fredsorienterade kvinnoorganisationernas existens är på så sätt ett bevis för att Yuval-Davis första förklaring stöds av empirin. Organisationsanalysen illustrerar även att en del av organisationerna har en fri struktur och är decentraliserade. Detta kan förklaras med att kvinnorna fått utforma sina organisationer som de har velat, utan mäns inflytande. Resonemanget ger stöd åt Yuval-Davis andra förklaring. Analysen visar också att många kvinnor inom dessa organisationer ser fredskampen som en del av ett större feministiskt agenda. De kopplar samman olika slags förtryck och protesterar inte bara mot kriget utan även mot kvinnors sekundära roll i det israeliska samhället. Denna koppling verkar vara tydlig hos de flesta av de analyserade organisationerna och ger stöd åt Yuval-Davis tredje förklaring.

Det israeliska samhället har tydligt bemött flera av de fredsorienterade kvinnoorganisationerna som ifrågasätter och utmanar rådande meningar om samhällets könsroller, på ett negativt sätt. Detta visar att det som inte passar innanför ramen av traditionella könsroller accepteras inte av samhället. Detta stärks av det faktum att samhället accepterade Parents Against Silence som tog avstånd från feminism och använde sig av traditionella könsroller (kvinnan som moder) i sin verksamhet. Ytterligare något som styrker denna uppfattning är att organisationen Bat Shalom är försiktig med att uttrycka en feministisk utgångspunkt för att skydda sig mot samhällets motarbete. Allt detta bekräftar flera av Yuval-Davis förklaringar genom att illustrera hur starka de traditionella könsrollerna är i det israeliska samhället.

6 Referenser

- Anderson, Shelley, 2004. ”Kvinnors många roller i försoningsprocessen”, s. 21-28 i Höglund, Anna T. – Haglind, Karin – Smedjeback, Martin (red.) *Icke våld och genus*. Stockholm: Typoprint.
- Cockburn, Cynthia, 1998. *The space between us: negotiating gender and national identities in conflict*. London: Zed
- El-Bushra, Judy, 2007. “Feminism, Gender, and Women’s Peace Activism”, *Development and Change* vol. 38, nr. 1, s. 131-147
- Elshtain, Jean Bethke, 1995. *Women and War*. 2nd edition. New York: Basic Books
- Esaiasson, Peter – Gilljam, Mikael – Oscarsson, Henrik – Wängnerud, Lena, 2003. *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Andra upplagan. Stockholm: Norstedts juridik.
- Feminism and Nonviolence Study Group, 1983. *Piecing it together: feminism and nonviolence*. Westwood Ho : Feminism and Nonviolence Study Group in cooperation with the War Resisters' International
- Golan, Galia, 1997. “Militarization and Gender: The Israeli experience”, *Women’s Studies International Forum* vol. 20, nr. 5-6, s- 581-586
- Goldstein, Joshua S., 2001. *War and gender: how gender shapes the war system and vice versa*. Cambridge: Cambridge University Press
- Helman, Sara – Rapoport, Tamar, 1997. “Women in Black: Challenging Israel’s gender socio-political orders”, *British journal of sociology* vol. 48, nr. 4, s. 681-700
- Höglund, Anna T., 2004. ”Inledning”, s. 5-11 i Höglund, Anna T. – Haglind, Karin – Smedjeback, Martin (red.) *Icke våld och genus*. Stockholm: Typoprint.
- Jacoby, Tami Amanda, 1999. “Gendered Nation: A History of the Interface of Women’s Protest and Jewish Nationalism in Israel”, *International Feminist Journal of Politics* vol. 1, nr. 3, s. 382-402

- Kinvall, Catarina, 2006. "Postmodernism", s. 121-138 i Gustavsson, Jakob – Tallberg, Jonas (red) *Internationella relationer*. Lund: Studentlitteratur.
- Kronsell, Annica, 2006. "Feminism", s 103-120 i Gustavsson, Jakob – Tallberg, Jonas (red) *Internationella relationer*. Lund: Studentlitteratur.
- Naaman, Dorit, 2006. "The Silenced Outcry: A Feminist Perspective from the Israeli Checkpoints in Palestine", *NWSA Journal* vol. 18, nr. 3, s. 168-180
- Shadmi, E, 2000, "Between resistance and compliance, feminism and nationalism – Women in black in Israel" *Women's Studies International Forum* vol. 23, nr. 1, s. 23-34
- Sharoni, Simona, 1995. *Gender and the Israeli-Palestinian Conflict: The Politics of Women's Resistance*. Syracuse : Syracuse University Press
- Sharoni, Simona 1998. "The Myth of Gender Equality and the Limits of Women's Political Dissent in Israel; Between a Rock and a Hard Place", *Middle East Report* vol. 28, nr. 2 (=207), s 24-28
- Tötterman, Petra, 2002. *A comparative study of the peace-oriented women's organizations in Israel and Palestine: from the first to the second Intifada*. Uppsala: Universitetsstryckeriet
- Yuval-Davis, Nira, 1985. "Front and Rear: The Sexual Division of Labor in the Israeli Army", *Feminist Studies* vol. 11, nr. 3, s. 649-675
- Yuval-Davis, Nira, 1997. *Gender & Nation*. London: Sage Publications
- Internetsidor:**
- Bat Shalom (israelisk fredsoorienterade kvinnoorganisation) www.batshalom.org
1-22 maj 2007
- Israeli-left archive (data base of the Israeli Radical Left), "Who we are: SHANI"
<http://www.israeli-left-archive.org/gsd/collect/shani/index/assoc/HASHe4b9.dir/doc.pdf> 19 maj 2007
- Machsom Watch (israelisk fredsoorienterade kvinnoorganisation) www.machsomwatch.org 1-22 maj 2007
- Women in Black (israelisk fredsoorienterade kvinnoorganisation) www.womeninblack.org 1-22 maj 2007
- Cockburn, Cynthia, 2006. "Women's movements against war:an alternative perspective" www.cynthiacockburn.org, 18 maj 2007